

Віталій Докаш
Арсен Марчишак
Чернівці

ЗАКОНОДАВЧІ ГАРАНТІЇ СВОБОДИ СОВІСТІ, ЦЕРКВИ ТА РЕЛІГІЇ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто законодавчі гарантії, які надаються церкві, релігійним напрямам і віруючим громадянам як право на свободу переконань. Аналізуються окремі законодавчі акти, закон про свободу совісті та переконань, якими держава та суспільство гарантують ті права, які дозволяють громадянам вільно вибирати віросповідання, змінювати їх або вести пропаганду релігії чи атеїзму. У статті зауважується, що аналіз цих законодавчих актів показує, що Україна дотримується світових правовідносин та надає віруючим повну свободу совісті. Створена в Україні правова модель свободи совісті дозволяє говорити, що Україна є цивілізованою країною і дотримується тих принципів, які є гарантами повної свободи переконань.

Ключові слова: законодавчі гарантії, свобода совісті, свобода церкви, свобода релігії, закон, віруючі, принципи відокремлення, гарантії, законодавчі зміни, гармонізація.

The article examines the legislative guarantees provided to the church, religious movements and believers as the right to freedom of belief. The author analyzes certain legislative acts, including the law on freedom of conscience and belief, by which the state and society guarantee those rights that allow citizens to freely choose certain beliefs, change them, or propagate religion or atheism. An analysis of these legislative acts shows that Ukraine adheres to international legal relations and provides believers with full freedom of conscience. The legal model of freedom of conscience created in Ukraine allows us to say that Ukraine is a civilized country and adheres to the principles that guarantee full freedom of belief.

Key words: legal guarantees, freedom of conscience, freedom of church, freedom of religion, law, believers, principles of separation, guarantees, legislative changes, harmonization.

Актуальність теми. Релігія є соціальним інститутом і об'єднанням віруючих за віросповідними принципами. Вона має задовольняти духовні потреби індивідів, створювати можливості для включення релігійних співтовариств і адептів віри в різні форми культової і позакультової діяльності. Свою величну місію релігія виконує, коли для цього є правове забезпечення та основні свободи: право мати власні переконання та вільно їх сповідувати, пропагувати своє віровчення. Тобто йдеться про свободи, які характерні для демократичного суспільства. Саме тому ця проблема є актуальною.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблеми законодавчих гарантій свободи совісті висвітлювали як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники: В. Браян у праці «Соціологія релігії» показав розуміння соціології релігії законодавчих гарантій свободи совісті та розробив свою типологію поділу правових гарантій на типи залежно від їхньої функціональності, що стало базовим принципом для сутнісного розуміння поняття «правові гарантії» щодо свободи совісті та переконань¹; Л. Виговський розробив принципи тлумачення релігії як соціального інституту, що має як релігійні, так і суспільні завдання в контексті існування суспільства та держави². Л. Филипович і О. Горкуша дослідили вплив толерантних міжконфесійних відносин на безпеку та психологічну стійкість суспільства, довели, що такий

¹ Браян В. Соціологія релігії. Київ : Акта, 2002. 343 с.

² Виговський Л. Релігія як суспільно-функціонуючий феномен : автореф. дис. ... докт. філософ. наук. Київ, 2015.

контекст суспільного процесу є важливою правовою гарантією існування як суспільства, так і держави³.

Відомий релігієзнавець В. Докаш розглядає проблему у двох площинах: по-перше, з погляду релігієзнавства він показує місце свободи совісті в забезпеченні правових гарантій громадянина на власні переконання⁴; по-друге, посиляючись на законодавчі гарантії прав людини, науковець показує, яким чином міжконфесійний мир формує нормальний психологічний клімат у суспільстві та запобігає міжконфесійним конфліктам⁵. Також В. Докаш розглядає ще одну проблему, яка дуже важлива для нормального функціонування релігійного середовища, – як релігійна та суспільна комунікація в поєднанні формують загальну суспільну культуру комунікації як гаранта нормального функціонування релігійного середовища та його розвитку⁶.

Проблеми міжконфесійних відносин як гаранта законодавчого забезпечення їхнього існування досліджував президент Української асоціації релігієзнавців, відомий науковець Л. Филипович. Цими ж проблемами цікавилася професорка В. Титаренко⁷.

Релігієзнавці, професори А. Колодний і Л. Филипович показали велике значення законодавчих гарантій для нормального функціонування релігійного середовища, особливо в часи воєнних дій, коли церква ще раз доказує, що вона як соціальний інститут може сприяти нормальному функціонуванню суспільних інституцій у часи загроз і збройних конфліктів, як це завжди було в історичній практиці України⁸.

Усі вищезначені дослідники зазначали велику роль законодавчих гарантій як запобіжника суспільній конфліктності для нормального функціонування держави як гаранта всіх свобод і світоглядних переконань.

Метою статті є констатація важливості законодавчих гарантій усіх свобод і світоглядного плюралізму для нормального функціонування українського соціуму.

Виклад основного матеріалу. Щоб ширше розкрити розуміння значення терміна «свобода совісті», треба застосувати ще низку термінів, до яких можна віднести такі: «свобода віросповідання», «свобода релігії», «свобода в релігії», «свобода церкви».

Поняття «свобода релігії» означає незалежне функціонування релігійних рухів, течій та їхніх інституцій, окреслює економічні, правові, суспільно-політичні можливості й гарантії для релігійного самовизначення і самореалізації особистості. Цей термін, згідно з його змістовою характеристикою, більше стосується свободи релігійних течій і можливостей реалізації тих функцій, які взагалі покладені на релігію не тільки як світогляд, але як організацію, у якій консолідовані люди, згідно зі своїми переконаннями.

Якщо йдеться про роль і призначення терміна «свобода віросповідання», то ми розуміємо його як законодавчо гарантоване право особистості на вільне, без зовнішнього примусу, обрання права на сповідування релігії, задоволення релігійних потреб, здійснення культових дій згідно зі своєю релігійною орієнтацією. Отже, цей термін визначає широкі можливості віровизнання і, найголовніше, дає людині право визначатися у своєму світогляді, згідно зі своїми переконаннями і мотивацією щодо своїх життєвих перспектив.

³ Горкуша О., Филипович Л. Міжконфесійний діалог у сучасній Україні: доцільність та ефективність його здійснення в умовах війни. *Українське релігієзнавство*. 2018. № 85. С. 4–16.

⁴ Докаш В. Загальне релігієзнавство : навчальний посібник. Чернівці : Наші книги, 2012. 784 с.

⁵ Докаш В. Конфліктологія та медіація : навчальний посібник. Чернівці ; Львів : Новий світ, 2021. 249 с.

⁶ Докаш В. Релігія як комунікаційний елемент у стратифікаційній системі суспільства. *Релігія та соціум* : міжнародний часопис. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 36–41.

⁷ Титаренко В., Филипович Л. Проблемні аспекти міжконфесійних і державно-конфесійних відносин у сучасній суспільно-політичній ситуації в Україні. *Релігійна свобода*. 2020. № 24. С. 55–64.

⁸ Филипович Л., Колодний А. Вплив російсько-української війни на трансформації релігійного життя в Україні. *Буковинський богословський вісник*. 2024. № 3. С. 87–95.

Термін «свобода церкви» якраз і визначає ті широкі можливості, які надає законодавство церковному інституту для виконання своїх функцій і життєвих позицій вірних. Тобто це правові гарантії функціонування церкви, релігійних громад та інших об'єднань віруючих в умовах демократичного суспільства.

Термін «свобода в релігії» широко розкриває межу свободи, де, відповідно до віросповідання, кожен індивід може реалізувати ініціативу та самодіяльність щодо пояснення ключових положень віровизнання та відправлення культів. Саме цей термін засвідчує, що кожна людина, згідно з її релігійною приналежністю, не тільки може реалізувати свої конституційні можливості, їй гарантується право на самодіяльність щодо розуміння та тлумачення деяких положень релігійної доктрини, а також деякою мірою дещо по-іншому інтерпретувати ці положення⁹.

Щоб зрозуміти, як працюють, згідно із чинним законодавством, ці терміни, було б доцільно розшифрувати механізм реалізації суспільних функцій релігії. Для цього ми проаналізуємо суспільні функції релігії.

Зазначимо, що релігія виконує низку суспільних функцій і має інституційний характер (звідси маємо різноманітні зв'язки між релігією та соціумом).

У цьому зв'язку доцільно, на нашу думку, згадати те, як організовуються ці зв'язки між релігією (шляхом посередництва церкви як соціального інституту та комунікатора – *В. Д.; А. М.*) та яким чином відбуваються взаємовпливи, що досліджує соціологія релігії.

Підкреслимо, що практичний інтерес до соціології релігії виявляє влада, яка здійснює релігійну політику. Церква та різні релігійні спільноти шукають пояснення суспільних релігійних процесів, які відбуваються у світі, та вірогідних прогнозів для своєї пасторальної і суспільної діяльності¹⁰.

У цьому контексті соціологія досліджує різноманітні зв'язки, залежності, впливи між релігією та суспільством. Її функціонал багатий, розмаїтий і мінливий. У ньому мають місце інтеграційна та дезінтеграційна («позитивна» і «негативна»), стабілізуюча та динамізуюча функції релігії, а також виявляються зв'язки між релігією та культурою, економікою та політикою, а також мораллю. Окрім того, соціологія релігії намагається побудувати загальну теорію релігійної поведінки.

Ми в дослідженні зосередимо увагу на позитивній функції релігії, щоб підкреслити її динамічний характер і велику функціональну роль у збереженні й відтворенні моральних цінностей та імперативів.

Для нашого аналізу актуальним методом є структурно-функціональний аналіз, що як напрям свого часу започаткував Т. Парсонс, а у 50-ті рр. XX ст. продовжили Кінслі Дейвіс і Елізабет К. Наттінгем. Підкреслимо, що дослідники наголошують на важливості проведення аналізу релігії, щоб зрозуміти те чи інше суспільство¹¹.

Ведучи мову про комунікативний підхід до релігії, звернемо увагу на те, що вона (релігія – *В. Д.; А. М.*) по своїй суті така, оскільки, як зазначає Г. Зіммель, людина за своєю суб'єктною природою звернена до інших осіб, адже вона народжується і розвивається в людській спільноті. Існування людини, таким чином, завжди є існування «для іншого». Згідно з неklasичною філософією, людина є особою, яка творить себе через учинки («справи» – *В. Д.; А. М.*), тому вона на кожному етапі соціального зростання є особою недовершеною. Вона, «будуючи» себе, «творить» себе, удосконалюється. Спільно з іншими (через соціалізацію – *В. Д.; А. М.*) людина створює нові вартості, пізнавальні, моральні, естетичні, через які вона розвивається і вдосконалюється як особистість. Саме тут важливу роль відіграє релігія, оскільки вона

⁹ Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. Київ : Юніверс, 2002. С. 420.

¹⁰ Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2024 р. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/> (дата звернення: 20.05.2024).

¹¹ Докаш В. Конфліктологія та медіація : навчальний посібник. Чернівці ; Львів : Новий світ, 2021. С. 24.

створює ніби діалог цивілізації (непродуктивна функція релігії – *В. Д.; А. М.*), відбираючи від іншого норми, цінності, або саме те, що створює духовне ядро для кожної особистості¹².

Саме тому, як склалося історично, релігія і церква в суспільстві мають велику суспільно значущу вагу та комунікативну роль. На цій важливій соціально-комунікативній функції релігії наголошували ще й тому, що 2/3 населення (70%) у 2016 р. декларували свою релігійність¹³. Зауважимо, що релігійні організації є не лише творцями релігійної моралі, вони також лімітують суспільні цінності та стандарти поведінки. Релігійні організації також пропонують суспільству моральні імперативи, які, через їхню сакральність, стають орієнтиром у формуванні особистості. Ця соціально-комунікативна роль релігії виконує атрибутивну роль і робить цю проблему актуальною для соціуму.

У цьому контексті релігія і церква в суспільстві мають велику суспільно значущу роль. Вони є соціальними інтеграторами, які дозволяють підтримувати суспільно-духовну стабільність. Релігія виконує також роль соціального інституту, виступає гарантом інтегратора й суспільного стабілізатора, оскільки пропонує історично сформовані цінності та стандарти поведінки.

Релігія також є тим чинником, який відповідає за консервативну тенденцію збереження і примноження загальнолюдських цінностей і пріоритетів, вона сприяє об'єднанню людей як соціально, так і організаційно (через церкву – *В. Д.; А. М.*).

Тому можемо говорити про те, що в системі світоглядних орієнтацій і в системі етичних імперативів релігія є опосередкованим елементом соціальної комунікації та збереження і творення цивілізаційного досвіду взаємин у плюральному, стратифікованому, полікультурному соціумі.

Саме цю ключову соціальну багатофункціональну сутність релігії підкреслювали, наприклад, Макс Вебер, Толкот Парсонс та інші. Вони також зазначали, що тільки їй протягом багатьох тисячоліть, незалежно від конфесійних уподобань, вдалося примножити цивілізаційний ціннісний потенціал.

Український релігієзнавець А. Колодний характеризує релігію як соціального комунікатора та зауважує таку важливу її функцію, як надання нею людині стану самовизначення в середовищі, «позалогічного освоєння причетності до соціально-творчих процесів»¹⁴.

У контексті цього ми в нашому дослідженні будемо аналізувати релігію як соціальний комунікатор у двох важливих ракурсах або в діалектиці відносин релігії та соціуму. Предметом аналізу стане, з одного боку, вплив суспільства на релігію, надання їй соціальності, що сприятиме засвоєнню релігією соціальних характеристик, її постання у формі соціального інституту, виконання із цією метою комунікаційної та інтеграційної функцій.

Комунікаційна функція релігії (у значенні міжцивілізаційного спілкування та в історичних соціумах – *В. Д.; А. М.*), уважаємо ми, полягає в тому, що вона у своїх доктринах, ритуалах, моральних імперативах, етиці розкриває перед індивідами широкий горизонт понять, тлумачить їм сенс життя, гарантує загальнолюдські знання, цінності та норми, сприяє в реалізації людиною свого духовного потенціалу, наділяє її духовною родиною, пропонує імперативи несприйняття всього неправдивого. Релігія (разом з іншими духовними утвореннями) сприяє реалізації процесів самоствердження людини, формуванню її високої культури; ритуалізації, що облагороджує її поведінку; звільняє свідомість індивідів від пересудів, авторитарної влади, різних випадковостей; соціальної інтеграції та творення людського буття, сприяє виходу особистості за межі вузькоземного існування; реалізує профетичну місію (передбачає бажані та небажані сценарії майбутнього розвитку)¹⁵.

¹² Докаш В. Конфліктологія та медіація : навчальний посібник. Чернівці ; Львів : Новий світ, 2021. С. 48.

¹³ Докаш В. Проблема соціального в контексті соціології. *Релігія та соціум* : міжнародний часопис. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 36.

¹⁴ Докаш В. Загальне релігієзнавство : навчальний посібник. Чернівці : Наші книги, 2012. 784 с.

¹⁵ Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2024 р. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/> (дата звернення: 20.05.2024).

У зв'язку із цим, зрозуміло, що соціологічне та релігієзнавче дослідження релігії – це один з аспектів дослідження соціальної стратифікації та релігійної комунікації, соціальної мобільності. Водночас релігія – це один із вимірів соціального статусу групи чи індивіда, вона полягає в існуванні специфічних соціальних ролей і взаємодій.

Зауважимо, що соціологія релігії виникла для того, щоб вивчати власне релігію, не як специфічний феномен, а як сферу культури, насамперед як соціальний інститут, соціальний комунікатор. На це, власне, і звертали увагу класики соціології релігії.

Наприклад, З. Фрейд аналізував релігію як суспільний комунікатор, визначав її необхідність в тому, що вона є універсальним феноменом, який організовує комунікацію в горизонтальному й вертикальному просторах, а також пов'язана з утіленням найстаріших і найсильніших життєво необхідних бажань людей.

Подібне стверджував сучасний американський соціолог релігії В. Браян. Він наполягав на тому, що завданням соціолога є окреслення статусу релігії в її соціально-комунікаційному просторі. У такому разі структура цього завдання, за В. Браяном, визначена деякими параметрами, соціальними фактами про виникнення набору релігійних практик та ідей, соціального складу віруючих. У такому разі йдеться про діалектику відносин: релігія та суспільство, походження та поширення релігійної етики; про межу, на яку релігійна традиція може передаватися від покоління до покоління, формуючи конкретний ідентифікаційний механізм суспільства¹⁶.

Соціолог В. Браян поціновує соціально-комунікаційний бік релігії ще й як мобілізаційний фактор. Він підкреслює, що релігія має визначені функції в суспільстві, які реалізовує шляхом їх мобілізації через відповідних мотиваторів, охоплюючи широке коло людського інформаційного досвіду. Зазвичай релігії, на думку вченого, підтримують соціальну рівновагу, диктують те, як саме люди мають цінувати різні аспекти власного досвіду¹⁷.

На нашу думку, комунікативна функція релігії розкривається через двовекторне спілкування: «богослужіння» – це вища форма, а спілкування із ближнім – це другорядне, але важливе для особистості. Тому комунікативна функція релігії має вияв у культовій і позакультовій діяльності. Під час комунікації у віруючих формуються норми та правила поведінки, які стають соціальними регуляторами¹⁸.

Зауважимо, що соціологи релігії вважають її не просто комплексом вірувань і практичних дій, але також формою спілкування з надприродним, вона виступає чинником об'єднання людей, що сповідують визначену систему цінностей і регламентативів, в одну спільноту, виконує водночас комунікативну, інтегративну та консолідуючу роль. Шляхом посередництва церкви релігія взаємодіє з державою, різними соціальними інститутами та громадськими організаціями, формує водночас таку діалектику відносин, які є двостороннім рухом.

Від імені віруючих релігія сприяє задоволенню їхніх потреб на соціальному рівні; а суспільство створює можливості для реалізації церквою її релігійних і суспільних форм діяльності¹⁹.

Рефлексує про релігію як комунікативний механізм, треба нагадати, що класик соціології О. Конт означив релігію основою соціального порядку та детермінантою суспільної структури на певному історичному етапі. Е. Дюркгейм зазначав, що солідаризація групи, суспільства шляхом комунікації є важливою функцією релігії. Релігія, як підкреслював він, є ідеологічним механізмом, який забезпечує солідаризацію людей і цілісність суспільства шляхом сакралізації базових соціальних зв'язків. Науковець обґрунтував важливість релігії в суспільстві як

¹⁶ Браян В. Соціологія релігії. Київ : Акта, 2002. 343 с.

¹⁷ Браян В. Соціологія релігії. Київ : Акта, 2002. 343 с.

¹⁸ Горкуша О., Филипович Л. Міжконфесійний діалог у сучасній Україні: доцільність та ефективність його здійснення в умовах війни. *Українське релігієзнавство*. 2018. № 85. С. 65.

¹⁹ Докаш В. Релігія як комунікаційний елемент у стратифікаційній системі суспільства. *Релігія та соціум* : міжнародний часопис. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 36–41;

Докаш В. Соціологія релігії : навчальний посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. 256 с.

комунікаційної сили, яка забезпечує соціальну рівновагу, сили, яка інтегрує суспільство. Під час дослідження функцій релігії в суспільстві та її змісту класик соціології релігії визначає її основним чинником соціальної інтеграції. Тому можна вважати, що О. Конт і Е. Дюркгейм сформулювали традицію, за якою релігія – це спосіб виразу й функція соціальних відносин і сил²⁰.

Вдало визначив релігію як комунікатора М. Вебер. Він підкреслював, що соціолог має мати справу не із сутністю релігії, а з тими умовами й наслідками діяльності громади, відмінність яких лежить у сфері смислів і переконань індивіда. Науковець надав дослідженню релігії функціонального спрямування та зазначив, що в основі мотивації вчинку людини лежать її релігійні переконання. Він підкреслював, що релігія має здатність працювати як один із чинників соціального розвитку. Її базова функція, як він уважав, полягає у смислополюванні та раціоналізації життєдіяльності²¹. М. Вебер проводив аналіз релігії у своїй фундаментальній праці «Протестантська етика та дух капіталізму» та підкреслював, що релігія є ключовим діалектичним елементом у комунікації релігії та держави. Він виражається як вплив релігії на державу (через мотив соціальної дії) та як вплив суспільства на релігію (суспільство визначає окремі соціальні групи носіїв окремої релігії)²².

Специфічно визначає комунікативну роль релігії в суспільстві американський соціолог П. Бергер. У своїй спільній із Т. Лукманом праці «Соціальне конструювання реальності» він зазначив, що релігія не просто впливає на соціально-комунікативну сутність, їй належить центральне місце у процесі формування змісту, знання, когнітивного комплексу, який укорінюється і орієнтує людину в житті. Для надання цьому знанню універсальності він уважав за доцільне наділити його характеристиками священного космосу, сакрального світу. Святе, яке є серцем релігії, на його думку, протистоїть світському й хаосу. Тому головна соціально-комунікативна функція релігії, за П. Бергером, полягає в легітимізації наявного суспільного порядку та самого індивіда; релігія через систему норм і цінностей захищає особистість від хаосу та надає сенсу тому, що відбувається в житті, урешті-решт, забезпечує відчуття реальності, об'єктивності сконструйованого людиною світу, сприяє профанності самої людини до сакральності²³.

Плекаючи думку про важливу соціально-комунікаційну роль релігії в суспільстві, з метою підтвердити її законодавче право на існування, англійський соціолог Чарльз Глок у рамках розробленої ним концепції «відносної обділеності» наполягав на тому, що релігія є відповіддю або компенсацією обділених людей. За цією тезою Ч. Глока, той, хто переживає найсильніші почуття обділеності, найбільше має схильність обирати релігію, до того ж таку релігію, яка відшкодовує йому те, від нестачі чого він страждає²⁴.

Прикладом втілення комунікаційної ролі релігії можна вважати протестантизм. Треба звернути увагу, на нашу думку, на те, що протестантизм є не тільки продуктом Реформації, але й механізмом соціальних змін, які докорінно трансформують соціум на економічному, політичному та соціально-культурному рівнях. Він втілює у соціальному служінні механізми, які сприяють подоланню злиденності, установлюють опіку над проблемними групами населення, формують цілу систему благодійних закладів, які деякою мірою реалізують принципи протесту, рівності й релігійної свободи.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що дотримання прав, свобод та інтересів людини, серед яких право на свободу віри громадян, їхніх інтересів в умовах поліконфесійної

²⁰ Виговський Л. Релігія як суспільно-функціонуючий феномен : автореф. дис. ... докт. філософ. наук. Київ, 2015. С. 15.

²¹ Докаш В. Релігія як комунікаційний елемент в стратифікаційній системі суспільства. *Релігія та Соціум. Міжнародний часопис*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. С.36-41.

²² Докаш В. Соціологія релігії : навчальний посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. 256 с.

²³ Докаш В. Релігія як комунікаційний елемент у стратифікаційній системі суспільства. *Релігія та соціум : міжнародний часопис*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 36–41.

²⁴ Браян В. Соціологія релігії. Київ : Акта, 2002. 343 с.

країни, є необхідною та важливою умовою формування в Україні демократичного суспільства, правової держави.

Результати проведеного аналізу законодавчих актів про свободу совісті та релігійні свободи свідчить, що між державою та церквою склались гармонійні відносини, де:

- держава гарантує законодавчо різні свободи для функціонування повноцінного життя церкви як об'єднання громадян з релігійним світоглядом;
- церква, яка виконує свою інтеграційну функцію, працює над формуванням їхньої моральної поведінки за Божими заповідями й суспільними нормами;
- надає соціальну та гуманітарну допомогу, особливо під час воєнних дій, на прифронтових територіях, формує патріотизм і насажує духовно;
- через капеланство церква знімає депресивний стан як у громадян, так і у військових, формує так званий духовний фронт;
- свою роль у гармонізації відносин відіграють і навчальні богословські заклади, які вселяють у молодь віру в перемогу та світле майбутнє України.

Аналіз сучасних форм релігійності українського суспільства та правового забезпечення світоглядних переконань населення чітко визначить важливі правові позиції з боку держави.

Сформована в Україні модель гармонійних державно-церковних відносин дозволяє державі гарантувати церкві її соціальний статус, а церкві, через систему цінностей і регламентативів, виконувати роль інтегратора та консолідатора суспільства.

Наявний стан захисту віросповідних потреб населення відповідає нормам міжнародного законодавства та є умовою формування громадянського суспільства.

В умовах війни церква перебуває в єдності із суспільством, з народом, надає суспільству посильну гуманітарну допомогу, плекає дух нації та віру в перемогу, світле майбутнє України.

Список використаної літератури:

1. Браян В. Соціологія релігії. Київ : Акта, 2002. 343 с.
2. Виговський Л. Релігія як суспільно-функціонуючий феномен : автореф. дис. ... докт. філософ. наук. Київ, 2015.
3. Горкуша О., Филипович Л. Міжконфесійний діалог у сучасній Україні: доцільність та ефективність його здійснення в умовах війни. *Українське релігієзнавство*. 2018. № 85. С. 4–16.
4. Динаміка релігійної самоідентифікації населення України: результати телефонного опитування, проведеного 6–20 липня 2022 р. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&> (дата звернення: 20.05.2024).
5. Докаш В. Загальне релігієзнавство : навчальний посібник. Чернівці : Наші книги, 2012. 784 с.
6. Докаш В. Конфліктологія та медіація : навчальний посібник. Чернівці ; Львів : Новий світ, 2021. 249 с.
7. Докаш В. Проблема соціального в контексті соціології. *Релігія та соціум* : міжнародний часопис. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 36–41.
8. Докаш В. Релігія як комунікаційний елемент у стратифікаційній системі суспільства. *Релігія та соціум* : міжнародний часопис. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 36–41.
9. Докаш В. Свобода буття релігії як форма реалізації демократії. *Релігійна свобода* : науковий щорічник / за заг. ред. А. Колодного. Київ : УАР, 2010. № 13. С. 182–189.
10. Докаш В. Соціологія релігії : навчальний посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. 256 с.
11. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. Київ : Юніверс, 2002. 423 с.
12. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2024 р. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/> (дата звернення: 20.05.2024).
13. Колодний А. Феномен релігії: природа, структура, функціональність, тенденції. Київ : Світ знань, 1999. 52 с.
14. Релігійна свобода. Законодавство України «Про свободу совісті та релігійні організації». *Європейські стандарти та українські реалії* : науковий щорічник / за заг. ред. А. Колодного. Київ, 2007. 146 с.
15. Релігійність українців: рівень, характер, ставлення до окремих аспектів церковно-релігійної ситуації і державно-конфесійних відносин. *Національна безпека і оборона*. Київ : Центр Разумкова, 2013. № 1. С. 15–40.

16. Релігія в сучасному світі : матеріали до курсу релігієзнавства / перекл. з пол. Г. Теодорович ; за ред. Г. Зімоня. Львів : Свічадо, 2007. 504 с.
17. Релігія, Церква, суспільство і держава: два роки після Майдану : інформаційні матеріали. Київ : Центр Разумкова, 2016. 44 с.
18. Титаренко В., Филипович Л. Проблемні аспекти міжконфесійних та державно-конфесійних відносин у сучасній суспільно-політичній ситуації в Україні. *Релігійна свобода*. 2020. № 24. С. 55–64.
19. Филипович Л. Суб'єктність Церкви в сучасних державно-церковних відносинах. *Волинський Благословісник*. 2020. № 8. С. 311–330.
20. Филипович Л., Колодний А. Вплив російсько-української війни на трансформації релігійного життя в Україні. *Буковинський богословський вісник*. 2024. № 3. С. 87–95.

References:

1. Braian, V. (2002) Sociology of religion. Kyiv: Akta [in Ukrainian].
2. Vyhovskiy, L. (2015). Religion as a socially functioning phenomenon. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
3. Horkusha, O., & Fylypovych, L. (2018). Interfaith Dialogue in Modern Ukraine: Expediency and Effectiveness of its Implementation in the Context of War. Ukrainian religious studies. *Ukrainske relihiieznavstvo*. 85 [in Ukrainian].
4. Dynamika relihiinoi samoidentyfikatsii naseleennia Ukrainy: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 6–20 lytnia 2022 r. Retrieved from: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&> [in Ukrainian].
5. Dokash, V. (2012) General religious studies. Chernivtsi: Nashi knyhy [in Ukrainian].
6. Dokash V. (2021). Conflictology and mediation: navchalnyi posibnyk. Chernivtsi, Lviv: Novyi svit [in Ukrainian].
7. Dokash, V. (2015). The problem of the social in the context of sociology. *Relihiia ta sotsium. Mizhnarodnyi chasopys*. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t [in Ukrainian].
8. Dokash, V. (2015). Religion as a communication element in the stratification system of society. *Relihiia ta sotsium. Mizhnarodnyi chasopys*. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t [in Ukrainian].
9. Kolodnyi, A., & Dokash, V. (2010). Freedom of Religion as a Form of Realization of Democracy. Kolodnyi A. (et.). *Relihiina svoboda: naukovyi shchorichnyk*. Kyiv: UAR, 13, 182–189 [in Ukrainian].
10. Dokash, V. (2010). Sociology of religion. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t [in Ukrainian].
11. Diurkhaime, E. (2002). Primitive forms of religious life: The totem system in Aus. Kyiv: Yunivers [in Ukrainian].
12. Report on the network of religious organizations in Ukraine as of January 1, 2024. Retrieved from: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/> [in Ukrainian].
13. Kolodnyi, A. (1999). The Phenomenon of Religion: Nature, Structure, Functionality, and Trends. Kyiv: Svit znan [in Ukrainian].
14. Kolodnyi, A. (2007). Religious freedom. Legislation of Ukraine “On Freedom of Conscience and Religious Organizations”. European Standards and Ukrainian Realities. Naukovyi shchorichnyk. Kyiv [in Ukrainian].
15. Religiosity of Ukrainians: level, nature, attitude to certain aspects of the church-religious situation and church-state relations (2013). *Natsionalna bezpeka i oborona*. Kyiv: Tsentrazumkova [in Ukrainian].
16. Zimonia, H. Relihiia v suchasnomu sviti: materialy do kursu relihiieznavstva. Lviv: Svichado [in Ukrainian].
17. Religion, Church, Society and State: Two Years After the Maidan (informatsiini materialy) (2016). Kyiv: Tsentrazumkova [in Ukrainian].
18. Tytarenko, V., & Fylypovych, L. (2020). Problematic aspects of interfaith and state-confessional relations in the current socio-political situation in Ukraine *Relihiina svoboda*. 24 [in Ukrainian].
19. Fylypovych, L. (2020). The subjectivity of the Church in modern church-state relations. *Volynskyi Blahovisnyk*. 8 [in Ukrainian].
20. Fylypovych, L., & Kolodnyi, A. (2024). The impact of the Russian-Ukrainian war on the transformation of religious life in Ukraine. *Bukovynskyi bohoslovskyi visnyk*. 3 [in Ukrainian].

Подано в редакційну колегію 18.03.2025

Подано до друку 01.07.2025